

Зарубіжна Література

В навчальних закладах

5'2000

5'2000

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

в навчальних закладах

Щомісячний науково-методичний журнал

Свідоцтво про державну реєстрацію

Серія КВ № 1309

Видавництво «Етносфера»

За підтримки Міністерства освіти України

Головний редактор

В.В.Рогозинський

Редакційна рада:

З.В.Кирилюк, д. філол. н.
Д.С.Наливайко, д. філол. н.
О.М.Ніколенко, д. філол. н.
М.В.Теплінський, д. філол. н.
Р.Ш.Чілачава, д. філол. н.
О.С.Чирков, д. філол. н.
К.О.Шахова, д. філол. н.
Н.М.Бібік, д. пед. н.
А.М.Бойко, д. пед. н.
М.С.Вашуленко, д. пед. н.
Н.Й.Волошина, д. пед. н.
Є.А.Пасічник, д. пед. н.
А.В.Градівський, к. пед. н.
Л.Ф.Мірошніченко, к. пед. н.
Ю.І.Султанов, к. пед. н.
Н.І.Шинкарук, гол. спеціаліст МО

Редакційна колегія:

В.О.Братко, методист
С.Ю.Дітькова, к. пед. н.
Л.С.Зіневич, методист
О.О.Ісаєва, к. пед. н.
Ж.В.Клименко, к. пед. н.
О.М.Куцевол, к. пед. н.
Є.М.Міронов, методист
А.М.Мартинець, к. пед. н.
В.М.Назарець, к. філол. н.
Н.І.Письменна, методист
О.В.Пронкевич, к. філол. н.
С.В.Рудаківська, методист
С.І.Сафарян, методист
Б.Б.Шалагінов, к. філол. н.
А.Г.Шпиталь, к. філол. н.

Заст. головного редактора

Комп'ютерний набір

Комп'ютерна верстка

О.Т.Черниш

Н.К.Процко

А.І.Савицька

☎ 216-96-88

✉ 252055, Київ-55, а/с 238

Філія №1 «Етносфера»

Редакція журналу

«Зарубіжна література»

ЗМІСТ

Прембула

Рогозинський В.В. Наука не для науки, а наука для школи.
Щорічний звіт редакції «Зарубіжна література в
навчальних закладах». 2

Специфіка викладання зарубіжної літератури

Клименко Ж.В. Формування уявлення учнів про
загальнолюдське та національне в літературі. 5
Дітькова С.Ю. Образное постижение в методической
системе (на примере изучения повестей Николая Гоголя). . . 8

Дискусія

Гольберг М.Я. Світова література в українській школі. . . . 15

Педагогічна мозаїка

Гриців Г.Р. У пошуках милосердного Бога... Урок-
дослідження за повістю О.Пушкіна «Станційний доглядач».
6 клас. 18

Вершина Л.Т. «Все правдиво до ілюзій». Конспект двух
уроков по изучению рассказов А.П. Чехова. 6 клас. 20

Демчук С.Є. І знову таїна кохання... Конспект уроку з
вивчення трагедії В. Шекспіра «Ромео і Джульєтта». 8 клас. 23

Кашуба Є.І. Ігрові завдання за романом
В.Скотта «Айвенго». Вікторина «Чи уважний ти читач?»
7 клас. 24

Методика і досвід Методична палітра

Гуменюк В.І., Коваль С.Й. Жити в гармонії з природою.
Інтегрований урок: романтичні твори поетів Й.-В. Гете,
В. Жуковського і композитора Ф.Шуберта. 7 клас. 27

Крементуло В.К. «Кримські сонети» Адама Міцкевича.
Методика проведення уроку-знайомства з поезіями
польського митця. 9 клас. 31

Рада І.М. «Уолт Уїтмен, космос, Манхеттена син».
Урок за творчістю американського поета. 10 клас. 37

Новий ракурс

Безсонова М.І. Так ли уж безответна его любовь? О
«Гранатовом браслете» А.И. Куприна. Матеріали к уроку.
11 класс. 47

Позакласні заходи

Товмашенко В.П. Слідами улюблених телепередач.
Сценарій літературної гри. 6 — 7 класи. 55
Бокотей О.М. День зарубіжної літератури. Рекомендації
щодо проведення. 59

Літературно-музичний салон

Ісаєва О.О. «Жив-був один дивак...» Сценарій літературної
вистави, присвяченої творчості Г.К. Андерсена. 5 клас. . . . 60

Здано у набір 20.4.2000. Підписано до друку 20.4.2000.

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 6.51. Тираж 6960

Ціна 2 грн. 66 коп. Зам. 0120005

Віддруковано на комбінаті друку

видавництва «Преса України»

03047, Київ-47, пр. Перемоги, 50

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ УЧНІВ ПРО ЗАГАЛЬНО-ЛЮДСЬКЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ В ЛІТЕРАТУРІ

Однією із специфічних проблем методики зару-
бійної літератури є формування уявлення
учнів про загальнолюдське та національне в
письменствах різних народів. Указуючи на
важливість розгляду літератури як органічного
поєднання національного й інтернаціонального,
І.Франко зазначав: «Кожний чільний сучасний писа-
тель — чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи
скандинавець, — являється неначе дерево, що своїм
корінням впирається якомога глибше і міцніше у свій
рідний національний ґрунт, намагається ввібрати в се-
бе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а
своїм стем і короною поринає в інтернаціональній ат-
мосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, есте-
тичних і моральних змагань» (стаття «Інтер-
націоналізм і націоналізм у сучасних літературах»,
1898 р.) (8). Словесникові слід учинити школярів виявля-
ти літературні аналогії, установлювати спільне й
відмінне у творах, знаходити їх оригінальні риси. Та-
кий підхід до викладання літератури сприятиме усвідом-
ленню школярами єдності світового літературного
процесу, самобутності його складових.

Широкі можливості у вирішенні цієї проблеми
відкриває взаємозв'язане вивчення зару-
бійної літератури, зокрема введення в шкільну прак-
тику елементів історико-типологічного та історико-ге-
нетичного зіставлення. Щоб старшокласники могли
засвоїти думку про єдиний закономірний розвиток
цілих художніх систем і про художню взаємозумов-
леність світового літературного процесу в цілому, не-
обхідно ще в 5–8 класах дати учням початкові поняття
про запозичення, мандрівні сюжети, вічні образи,
наслідування, ознайомити їх з фактами ремінісценції
(див. табл. 1), учинити школярів умінню встановлювати
аналогії на рівні мікроструктури, тобто окремих ком-
понентів твору, а саме:

теми;

ідей;

проблематики;

сюжету, композиції;

образної системи;

характеру тропів (див. табл. 2).

У ході формування уявлення учнів про загально-
людське та національне перевагу слід надавати прийому
порівняння і таким видам навчальної діяльності:

читання типологічно близьких і генетично спорідне-
них текстів;

переказ творів з елементами порівняння;

пошук фольклорних і літературних аналогій;

зіставлення тематики, ідейної сутності, проблемати-
ки, художніх засобів творів;

складання плану порівняльної характеристики;

порівняльна характеристика персонажів;

твір з елементами порівняння.

Особливу увагу слід приділити принципу пріорите-
ту загальнолюдських цінностей. Доцільно пропонува-
ти школярам завдання, мета яких — наблизити їх до
усвідомлення не лише подібності творів, а й близькості
світоглядів різних народів. Так, у 5 класі при розгляді
казкового епосу й малих фольклорних жанрів
потрібно звертати увагу учнів на спільність тем, ідей,

мотивів і сюжетів, подібність образів у різно-
національних творах. Завершуючи вивчення фолькло-
ру народів світу, п'ятикласникам можна запропонувати
запитання: «Що об'єднує різні народи?» Якщо в
ході вивчення тематичного розділу словесник працю-
ватиме над формуванням в учнів уміння виділяти за-
гальнолюдське у творі, то на підсумковому уроці шко-
лярі зможуть назвати поняття, які свідчать про міцну
єдність землян:

спільні думки;

спільні прагнення;

спільні переконання;

спільні погляди;

спільні цінності;

спільні уявлення;

спільні мрії.

Працювати над формуванням названого вище
вміння слід і під час позакласних заходів. Так, у 8 класі
можна провести бесіду на тему: «Що таке сильний ха-
рактер?» (за оповіданням М.Коцюбинського «Дорогою
ціною» та повістю В.Бикова «Альпійська балада»). Уч-
ням доцільно запропонувати такі запитання:

Чи можна назвати сильними особистостями кожно-
го з головних героїв оповідання й повісті? Обґрунтуйте
свою думку.

Яку формулу сильного характеру підказують твори
українського й білоруського письменників?

Пригадайте інші твори, героями яких є люди, сильні
духом.

Зіставляючи образи Остапа, Соломії, Івана й
Джулії, учні помітять: героїв Коцюбинського й Бикова
об'єднує багато спільного. І головне — сила духу, що
живе в кожному з них. Водночас восьмикласники при-
гадають, що ця властивість людського характеру
оспівається й в інших творах світового письменства
(М.Лермонтов «Мцирі», Ф.Стендаль «Ваніна Ваніні»,
Дж.Лондон «Біла тиша», І.Нечуй-Левицький «Микола
Джера», І.Франко «Захар Беркут»).

Таким чином, школярі прийдуть до висновку, що в
письменствах різних народів є образи, в яких втілено
загальнолюдські уявлення про тип сильної особис-
тості.

Серед типових рис людей, наділених сильним ха-
рактером, восьмикласники зможуть виділити такі:

волелюбність (герої М.Коцюбинського протесту-
ють проти кріпацтва, герої В.Бикова — проти фа-
шистської неволі);

цілеспрямованість;

мужність.

Показовою є відповідь учня одного з класів, де
проводилась запропонована бесіда: «Сильний — це
той, хто впевнено йде до поставленої мети, хто не
боїться перешкод, що трапляються на шляху, хто, не-
зважаючи ні на що, не повертає назад. Саме такими є
головні герої названих творів».

Отже, пропонуючи до розгляду типологічні
подібності, учитель не лише працює над поглибленням
вивченого про типовість персонажів (поняття вводиться
на уроці української літератури у 8 класі), а й спону-
кає учнів до осмислення важливих морально-етичних
проблем, усвідомлення загальнолюдських ціннісних

орієнтацій.

Поряд з утвердженням спільності поступу письменств народів світу вивчення зарубіжної літератури повинно ґрунтуватися на принципі осмислення національної самобутності літературного явища. За даними Української літературної енциклопедії, національне та інтернаціональне в літературі — це специфічний естетичний вимір художнього твору, що зумовлює її самобутність і водночас інтегрує мистецькі надбання в загальнолюдську культуру (1, 469). Під національною специфікою літератури в сучасній науці розуміють органічну якість художньої літератури певного народу, відмінну від якостей інших літератур (2, 498). Вона виявляється через складний комплекс психічних установок суспільної свідомості, що формується під дією ряду чинників, а саме:

**природного середовища проживання нації;
соціокультурних обставин її існування;
історико-культурного досвіду** (1, 469).

У літературі національна специфіка передається системою змістових і формально-стильових особливостей, притаманних творам даної нації (2, 498).

Вважаємо, що в середніх класах необхідно звернути увагу учнів передусім на змістові особливості національної специфіки. На основі праць літературознавця Д. Гачева (3), теоретика і практика перекладу С. Ковганюка (4), методиста Л. Мірошниченко (5, 6) можна виділити основні елементи змісту, які вказують на національну специфіку твору:

1. **Екзотизми** (назви національних реалій певного народу, які в перекладі залишаються незмінними). Це будуть:

ознаки соціального стану: дворянин, бюргер, козак;
професії: чабан, рикша;
посади: вїт, цар, падишах;
чини: капрал, тасмний радник, урядник;
назви мір довжини та ваги: миля, ярд, фунт;
назви грошей: ліра, долар, франк;
назви свят, традицій, ігор, танців: пурім, гопак;
назви різних предметів матеріальної культури: одягу (сюртук, черкеска); страв (ші, плов); музичних інструментів (гуслі, волинка); будівель (сакля, терем) і т. ін.;

назви явищ природи, тварин, рослин: цунамі, койот, баобаб;

звертання: селям-алеїкум, сер, мадам.

2. **Власні імена й назви.**

У кожного народу є поширені власні імена (Джек — в англійців, Іван — у росіян і т.д.), а також власні назви тварин, що стали загальними (у росіян: корова — Буренка, кінь — Савраска, собака — Жучка і т.д.). На національну специфіку можуть вказувати й географічні назви.

3. **Згадки про події національної історії, про специфічно-національні заняття, звичаї, обряди, традиції, погляди.**

Наприклад, в українському фольклорі — про наше-стя монголо-татар, у французькому — про похід Карла Великого до Іспанії і т.ін.

4. **Опис національних особливостей зовнішності.**

На належність до тієї чи іншої нації можуть вказувати риси обличчя, статура людини, її одяг. Так, специфічно-національним елементом одягу шотландця є спідниця.

5. **Предметні й образні символи.**

Одні й ті ж речі набувають різної конотації у певних народів. Так, символом гостинності в українців є хліб — сіль, у французів — хліб — вино, в узбеків — хліб —

чай.

Отже найяскравіше національна специфіка змісту твору розкривається через стилістичну лексику. Саме тому в ході навчання важливу роль необхідно відводити словникової роботі, зокрема таким її видам, як:

**тлумачення незнайомого слова;
пошук слів, які вказують на національну специфіку твору;**

співвіднесення національних назв спільних або подібних реалій.

Доцільно звертати увагу школярів на екзотизми, перевіряти, як вони розуміють їх зміст. Так, після читання гвінейської народної казки «Коли сміх проганяє страх» можна запропонувати п'ятикласникам такі запитання:

Який музичний інструмент, розповсюджений в Африці, згадується в казці? Як він використовується? Про яку рослину неодноразово йдеться у творі? Що ви дізналися про неї із словника?

Використовуючи відповіді на попередні запитання, доведіть, що батьківщина прочитаної казки — Африка.

Одним із ефективних видів словникової роботи є пошук слів, що відображають національну специфіку твору. Наприклад, при зіставленні англійської народної казки «Розумна жінка» з українською «Мудра дівчина» школярам можна запропонувати назвати лексеми, які вказують на національне походження першого твору. Учні звертають увагу на власні імена (Джек (одне з найпопулярніших в Англії імен), Гобборн Сієр). До казок, які звеличують розум і кмітливість простої людини, належить і кумицька народна казка «Хитрий Байбурак». Порівнюючи її з названими вище творами, доцільно дати школярам завдання виписати слова, що надають казці національного забарвлення (Байбурак, аул, бешмет, сакля, чурек, хан).

Інтерес у підлітків викликає і такий вид роботи, як співвіднесення національних назв подібних реалій. Так, п'ятикласникам можна запропонувати на матеріалі народних казок дослідити, як у різних народів називався голова держави. Співвідносячи назви (цар, ван, султан, король, падишах, хан), учні не лише помітять їх розмаїття, а й, можливо, прийдуть до висновку, що наявність таких слів підказує, де народився той чи інший твір.

Такі види робіт є важливою складовою інкультурації дитини, адже вони сприяють поверненню її уваги до національних реалій різних народів, допомагають формуванню її уявлень про національне в літературі. Завдяки їм учитель відкриває підліткам «вікно в інший світ, у світ інших народів, іноді — в іншу епоху» (7). Водночас школярі краще усвідомлюють національну специфіку рідної культури.

Література:

1. **Українська літературна енциклопедія:** В 5 т. // Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана. — К., 1995. — т. 3. — 496 с.

2. **Літературознавчий словник-довідник.** — К.: ВЦ «Академія», 1997. — 752 с.

3. **Гачев Г.Д.** Национальные образы мира. Космопсихологос. — М.: Прогресс: Культура, 1995. — 479 с.

4. **Ковганюк С.** Практика перекладу. — К.: Дніпро, 1968. — 276 с.

5. **Мірошниченко Л.Ф.** Методичний лекторій для вчителя зарубіжної літератури. Етапи вивчення художнього твору. Лекція 7 (продовження) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. — 1997. — № 11. — С. 17.

6. **Мірошниченко Л.Ф.** Уроки читання національ-

ной предметності (на матеріалі повістей Н.В.Гоголя)/IV Гоголівські читання. Збірник наукових статей. – Полтава: Мін. освіти України. – 1997. – С. 168-171.

7. Федоров А.В. Искусство перевода и жизнь литературы: Очерки. – Л.: Сов. писатель. Ленингр. отд-е, 1983. – С. 13.

8. Франко І. Збр. творів: У 20 т./Наукова думка. – К., 1955. – Т. 18. – С. 505.

Ж.В. КЛИМЕНКО,
кандидат педагогічних наук
Київ

Додаток до статті «Загальнонародське та національне при вивченні зарубіжної літератури»

Таблиця 1

Матеріали для висвітлення генетичних зв'язків зарубіжної та української літератур

клас	поняття, пропонувані до вивчення	порівнювані твори
5	початкове поняття про мандрівні сюжети	Казки народів світу (російська «Морозко», польська «Про двох дівчат, добру й лиху», словацька «Брати-місяці», лужицька «Гарна і погана дівчина», чеська «Про добру Бетушку і лиху Барушку» — українська «Дідова дочка й бабина дочка»)
5	закріплення поняття про мандрівні сюжети	Ш. Перро. «Попелюшка, або Кришталевий черевичок» — Є. Гребінка. «Мачуха і панночка». Г.К. Андерсен. «Ялинка» — Олена Пчілка. «Сосонка»
6	початкове поняття про вічні образи	Міфи «Прометей», «Дедал та Ікар» — М. Рильський. «Прометей», А. Малишко. «Прометей», М. Вороний. «Ікар»
6	початкове поняття про запозичення, поглиблення поняття про мандрівні сюжети	І. Крилов. «Вовк і Ягня» — Л. Глібов. «Вовк і Ягня»
7	поглиблення поняття про запозичення	В. Скот. «Айвенго» — П. Куліш. «Чорна рада»
8	поглиблення поняття про запозичення, вічні образи	М. Сервантес. «Дон Кіхот» — Л. Костенко. «Балада моїх ночей»
8	ознайомлення з фактами ремінісценції	Гомер. «Одіссея» — М. Рильський. «Як Одисей, натомлений блуканням...»
8	початкове поняття про наслідування	Гораций. «До Мельпомени» — М. Рильський. «Пам'ятник»
8	поглиблення поняття про запозичення	Ж. Бельє. «Трістан та Ізольда» — Леся Українка. «Ізольда Білорука»
8	ознайомлення з фактами ремінісценції	У. Шекспір. «Гамлет» — Леся Українка. «У пуші» (уривок), М. Зеров. «Poog Yorick»

Таблиця 2

Матеріали для висвітлення типологічних сходжень зарубіжної та української літератур

клас	рівні порівняння	порівнювані твори
5	тема, ідея, сюжет, образи	Казки народів світу
5	тема, ідея	Прислів'я, приказки і загадки народів світу
6	тема, ідея, образи, характер тропів (гіпербола)	«Давид Сасунський», «Калевіпоег» — «Пісня про Байду», «Ой, Морозе, Морозенку...»
6	тема, ідея, образи, проблематика	Дж.Грінвуд. «Маленький обідранець», В. Короленко. «Діти підземелля», Б. Прус. «Антек», «Гріхи дитинства» — І.Франко. «Грицева шкільна наука», «Малий Мирон», Б.Грінченко. «Грицько», «Укра-ла», М.Коцюбинський. «Маленький грішник», В. Винниченко. «Грицько-халамидник»
7	тема, ідея, образи, композиція, характер тропів (гіпербола, постійні епітети)	Билина «Ілля Муромець і Соловей Розбійник» — «Дума про козака Голоту»
7	тема, ідея, образи, проблематика	Фольклорні балади про Робін Гуда, І. Вазов «Белимелець» — «Пісня про Устима Кармелюка», М. Вовчок. «Кармелюк»
7	тема, ідея, образи, проблематика	М. Гоголь. «Тарас Бульба» — І. Франко. «Захар Беркут»
8	тема, ідея, образи, проблематика, композиція, характер тропів (гіпербола)	«Пісня про Роланда» — «Слово о полку Ігоревім»
8	тема, ідея, образи, проблематика	Стендаль. «Ваніна Ваніні», Е.Л. Войнич «Овід», В.Биков «Альпійська балада» — М. Коцюбинський «Дорогою ціною»